

№ 30 (335)
Жнівень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Юбілей: вера і годнасць –** стар. 2
- **Асобы: змагарнае жыццё Караля Прозара –** стар. 5
- **Рэгіянальная тапаніміка: пастаўскія вёскі –** стар. 7 і 8

12 жніўня – Міжнародны дзень моладзі

Фота Міколы ПІВАВАРА

На тым тыдні

✓ **31 ліпеня** ў Лунінцы пры актыўнай арганізацыйнай падтрымцы раённай газеты «Лунінецкія навіны», аддзелаў адукацыі і культуры Лунінецкага райвыканкама адбыўся **Дзень памяці**, на якім згадвалі двух паэтаў – Міколу Калінковіча і Аляксандра Блока. Галоўны арганізатар мерапрыемства, журналістка Таццяна Канапацкая, расказала прысутным пра творчасць паэтаў і пра яе значнасць для Палесся. Падобнае мерапрыемства стала традыцыйным, ладзіцца ўжо дзевятнаццаты раз і штогод збірае шмат людю не толькі з Беларусі, але і з-за яе межаў.

✓ **2 жніўня** ў сеціве распачаўся ўнікальны **інтэрнэт-праект «Бітва блогераў»**. Мэта гэтай культурніцкай ініцыятывы – дапамагчы найлепш спазнаць нашу сталіцу і тых, хто ў ёй жыве. У пракце прымаюць удзел 5 вядомых беларускіх блогераў – людзей розных прафесіяў, узросту, сацыяльнага стану. Цягам 5 тыдняў яны будуць наведваць цікавыя мясціны Мінска, сустракацца з выбітнымі асобамі, а потым шчыра пра гэта напішуць. Пераможцаў вызначыць адкрытае народнае галасаванне на старонцы bitva.blog.tut.by.

✓ **3 жніўня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Польшчы стартавала рэкламная **фотавыстаўка «Нацыянальная бібліятэка Беларусі»**, якая цягам года будзе праводзіцца ў шэрагу буйных гарадоў Еўропы. Экспазіцыя складаецца з 25 працаў вядомых беларускіх фотамастакоў, якія паказалі ўсю своеасаблівасць формаў, пластыку і прастату абрысаў НББ. У адкрыцці выстаўкі прымалі ўдзел прадстаўнікі Міністэрства ўнутраных справаў, Міністэрства культуры і нацыянальнай спадчыны, іншых органаў кіравання Польшчы, СМІ, дэпутаты Сейма, супрацоўнікі дыпламатычнага корпуса, творчай інтэлігенцыі і грамадскасці Варшавы, а таксама актывісты тварыстваў «Польшча–Беларусь» і «Польшча–Усход».

✓ **6 жніўня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылося **адкрыццё** кніжнай **выстаўкі «Моладзь сёння: праблемы, пошукі, рашэнні»**, прысвечанай Міжнароднаму дню моладзі.

Менавіта моладзь вызначае тэмпы, маштабы сацыяльнага і навукова-тэхнічнага прагрэсу, уздзеінічае на ўстойлівасць і бяспечнае развіццё чалавецтва. Вырасненне любой рэгіянальнай, дзяржаўнай ці глабальнай праблемы шчыльна звязанае з дзейнасцю моладзі, яе маральнай і прафесійнай пазіцыяй.

Выстаўка працягнецца да 5 верасня.

Пра Грунвальд з Вільнюса

Перасойная выстаўка пад назвай «Памяць пра Грунвальдскую перамогу» адкрылася 3 жніўня ў Нацыянальным гістарычным музеі. Экспазіцыя прадстаўлена Пасольствам Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь і працягнецца каля месяца. Пасля Беларусі выстаўку плануецца экспанаванне ва Украіне, у Расіі, Чэхіі і Аўстрыі.

Выстаўка падрыхтаваная Мастоцкім музеем Літвы сумесна з Нацыянальным музеем і Міністэрствам замежных справаў гэтай краіны і з'яўляецца адным з мерапрыемстваў дзяржаўнай літоўскай праграмы па ўшанаванні 600-годдзя Грунвальдскай бітвы. Канцэпцыя выстаўкі, як засведчыў дарадца Пасольства Літвы ў Беларусі сп. Гедрыус Граніцкас,

распрацаваная літоўскімі і польскімі гісторыкамі.

Размешчаная на другім паверсе Нацыянальнага гістарычнага музея экспазіцыя ўключае 21 стэнд. Стэнды выкананыя на высокім мастацкім узроўні і адлюстроўваюць асноўныя гістарычныя падзеі таго часу і храналогію Грунвальдскай бітвы.

Галоўная мэта выстаўкі – зацікавіць шырокае колы грамадства старажытнай гісторыяй і аднавіць гістарычную памяць пра ўдзельнікаў гэтай лёсавызначальнай бітвы для народаў Усходняй Еўропы.

Разам з тым змест экспазіцыі выклікаў шмат заўвагаў у прысутных. Яны, да прыкладу, заўважылі амаль поўную адсутнасць сімвалікі ВКЛ – краіны, якая найбольш актыўна прымала ўдзел у бітве. Стваральнікі выстаўкі практычна праігнаравалі шматлікія працы беларускіх гісторыкаў на гэтую тэму. Было і шмат іншай крытыкі.

Тут жа былі выказаныя прапановы па дапаўненні экспазіцыі матэрыяламі беларускіх і ўкраінскіх даследчыкаў. У адказ Г. Граніцкас прапанаваў арганізаваць сустрэчу літоўскіх і беларускіх навукоўцаў, на якой можна было б абмеркаваць усе спрэчныя моманты і выказаныя заўвагі.

На адкрыцці

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аймара

Маштабы рэінкарнацыі этнасу

Найвялікшай беларускай паэтцы Ларысе Геніюш 100 гадоў (9 жніўня). Памятаючы, як у штодзённай сучаснай мітусні народ забывае сваіх духоўных калосаў (напрыклад, хто прыгадае пазалешаня 170-годдзе Кастуся Каліноўскага), многія і цяпер перасцерагаліся пэўнай нядбайнасці сучаснікаў, але маштабнасць паэтычнай велічы таленту і сама круглата юбілею (адзінка з двума нулямі – гэта вам усё ж не проста дзень нараджэння) дазваляла спадзявацца на лепшае. Дый увесь 2010 год адчувалася, што народу надакучыла быць «Лицом Обманутым Хулиганам» (ЛОХ), бо нейкія сведчанні рэінкарнацыі заўважаліся то тут, то там: то шыльду памятную на доме народзінаў паэткі адкрыюць, то вуліцу ейным імем назавуць, то каляндарыкі прыгожыя ў шапіках з'явіцца. А Міністэрства сувязі РБ, як сведчыць прэса, абвясціла нават аб выданні адмысловага канверта з маркай да 100-годдзя Ларысы Геніюш (шукайце ў паштовых шапіках).

Вось і ў мінулыя выхадныя, 7 жніўня, мяне прывабіла нібыта сціплая вандроўка ў Зэльву, абвестку пра якую спанатрыў на офісе ТБМ. Каб не паўтараць памылак юнацтва, калі не трапіў на моладзевую пагасцеўку да яшчэ жывога генія, якога ў савецкія часы чамусьці не вывучалі ў школе, я запісаўся ў адну з групаў і не пашкадаваў: у Зэльву прыехалі дзесяткі такіх групаў, былі вядомыя паэты, артысты, мастакі, журналісты з Мінска, Гародні, Гомеля, Брэста, нямала гасцей з Беластоцчыны, Віленшчыны. Было нямала асабістых знаёмцаў маладосці: гарадзенскі журналіст Алесь Астраўцоў, грамадскі дзеяч з Беластока Міраслава Лукша (БГКТ). Найважнейшае, упершыню давялося пабачыць аднаго з унукаў вялікай паэткі, які прыехаў на юбілейную імпрэзу з Польшчы. А я ж ведаў, што сын спадарыні Ларысы – паэт Юрка Геніюш – памёр надта рана, ды ўсё ж нашчадкаў пакінуў. Як грэе душу такая неўміручасць сімвалічных беларускіх радаводаў!

Адным з важных момантаў было для мяне і юбілейнае выданне двухтомніка Ларысы Геніюш, пра якое прачытаў разам з непублікаванымі раней вершамі ў другім нумары часопіса «Верасень». Яно павінна быць тут, і было. Шыкоўныя фаліянтны з багаццем фотаздымкаў мігам скалацілі каля кніжнага шапіка пры Зэльвенскім ДOME культуры чаргу, у якую своечасова трапіў і я. Радуюся, таму што кніг хапіла не ўсім. І кажыце пасля гэтага, што кніжны бум скончыўся!

Не адставалі ад кніжнікаў і музычныя выдаўцы, якія выпусцілі да 100-годдзя Ларысы Геніюш ажно два шыкоўныя кампакт-дыскі: альбом беластоцкага гурта «Белы сон», творчасць якога прасякнутая жывым духам геніяльнай паэзіі, і паўторны тыраж CD-трыб'юта «Жыць для Беларусі», дзе не толькі гучыць жывы голас паэткі, але і цудоўныя песні паводле ейных вялікіх вершаў ад Уладзіміра Мулявіна, Андрэя Плясанава, Алеся Камоцкага, Вальжыны Цярэшчанкі,

Змітра Бартосіка, Віктара Шалкевіча, Ларысы Сімаковіч ды іншых знакамітых артыстаў. І зноў здалася, ці не замала кружэлак прывезлі ў гэты дзень у Зэльву, бо попыт быў проста шалёны, хоць прынамсі дыск «Жыць для Беларусі» павінен быць добра знаёмы публіцы, у многіх ён даўно ў хаце радуе слых. Дый «Biefu Son» з Польшчы калісьці шырока разыйшоўся тут на касетах. І кажыце пасля гэтага, што не бяруць дыскаў беларускіх артыстаў! Хіба толькі спяваць трэба не лабуду розную пра «халі-галі, супер-8».

Дарэчы, ля таго ДК шыкоўна прайшоў маштабны оpeн-air фэст, на якім вялікую юбілярку ўшаноўвалі і знакамітыя Вальжына Цярэшчанка, Таццяна Беланогая, артыстка Белдзяржфілармоніі Галіна Дзягілева, паэты Уладзімір Някляеў ды Міхась Скобла і менш вядомыя маладыя артысты. Акрамя канцэрта адбы-

лася і беларускамоўная памінальная служба ў мясцовай царкве на гонар слаўтай юбіляркі, многія ўдзельнікі святкаванняў наведалі і мясцовыя могілкі, дзе здалёк прыкметная магіла Ларысы і Янкі Геніюшаў, мужа і жонкі, якія прайшлі няпростое, пакутлівае, але доўгае, плённае і паказальнае для нашчадкаў жыццё. Варта дадаць, што помнік на магілцы таксама з тых рэдкіх на беларускай зямлі, дзе ў роднай мове адзначыўся беларускі дух.

Сюрпрызам для ўдзельнікаў гэтай высокамастацкай вандроўкі стаў і юбілейны пачастунак у нейкім утульным прыазёрным лагера адпачынку. І там таксама былі песні, вершы, смачныя вэнджаныя каўбаскі ды ўнікальны мяккі, але дужа моцны зялёны бімбар. Ох жа і ўмеюць гэтыя ліцвіны беларускія жыць па-чалавечы!

Вітаўт
МАРТЫНЕНКА

Ад рэдакцыі. Вельмі ўсцешыла нас, што ў паэтычным конкурсе, прысвечаным 100-годдзю для дня нараджэння Ларысы Геніюш і арганізаваным аб'яднаннем літаратарай-хрысціянаў «Благовест», адным са спецыяльных прызоў былі ўзнагароджаныя нашыя даўнія чытачы і аўтары – сябры гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына» з вёскі Дварэц Дзятлаўскага раёна. Шчыра віншuem іх і жадаем далейшых поспехаў!

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета **63320**
Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кашт _____ руб. Колькасць камплектаў
падпіскі _____ руб.
пераад-расоўкі _____ руб.

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Працягваецца падпіска на «Краязнаўчую газету» –
на II пайгоддзе 2010 года!

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 63320

4 500 руб.
13 650 руб.
27 300 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяцы
6 месяцаў

Індэкс 633202

4 725 руб.
14 175 руб.
28 350 руб.

Легенды і міфы Старажытнай Беларусі

Бадай, кожны школьнік ведае пра Тура і Рагвалода, заснаванне Полацка і бітву на Нямізе. Пра ўсё гэта напісана ў летапісах – старажытных хроніках. Але ж на нашае зямлі жылі людзі і да 800–900-х гадоў. Як яны жылі, што іх хвалявала, з кім сябравалі, а хто быў іхнім ворагам? І ўвогуле – хто продкі сучасных беларусаў? Некалі тое пытанне задалі сабе гісторыкі Ірына Маслянічына і Мікола Багадзяж ды і пачалі пошукі звестак пра далетапісную Беларусь. Шукалі ў працах Герадота «Мельпамена», Іярдана «Гетыка», Ібн Хордадбега «Кніга шляхоў і дзяржаў», Ібн Хаўкаля «Геаграфія арыенціраў», у «Магілёўскай хроніцы», «Віцебскім летапісе», «Жыцці Дзмітрыя Салунскага», «Сазе аб Тыдрыку Бернскім» ды іншых крыніцах. Нямала фактаў яны адшукалі і ў «Вялесавай кнізе». Вынікам стала некалькі публікацыяў у часопісе «Беларусь» канца 1990-х – пачатку 2000-х гадоў.

З часам тыя публікацыі перараслі часопіс – і сталі кнігаю. Сёлета гістарычныя нарысы «Беларусь далетапісная» выйшлі ў выдавецтве «Літаратура і Мастацтва». У прадмове аўтары пішуць: «Аднойчы ў прыватнай размове давялося пачуць выказванне: “У той час, калі цывілізаваная Еўропа ўзводзіла гарады і хадзіла ў крыжовыя паходы вызваляць Труну Гасподнюю, нашы продкі апраналіся ў звярыныя шкуры і высвятлялі паміж сабою стасункі пасродкам дубіны”. Было вельмі крыўдна, і не столькі за беспадстаўна абражаных продкаў, колькі за нашчадкаў, якія робяць сёння гэтакія заявы, цалкам упэўненыя ў іх праўдзівасці».

Нарысы размешчаныя ў храналагічнай паслядоўнасці. Першы, «Таргітай – сын Прыпяці», апавядае пра чалавека, якога сучасныя Геродоту скіфы называлі сваім родапачынальнікам, прыпісвалі яму паходжанне ад Зеўса і дачкі ракі Барысфена (гэта значыць Прыпяці). Сярод іншых герояў кнігі – прамаці крывічоў Скрэва, правадыры яцвягаў Кастобец і дулебаў Кісек, продкі радзімічаў і вяцічаў браты Радзім і Вятка, драўлянскі

князь Мал, полацкая княгіня Прадслава Першая (якая княжыла да Рагвалода), князь-ваяр Вальдэмар Полацкі, дачка князя Тура Настасся, якая, лічаць аўтары кнігі, была стрыечнаю сястрою Рагнеды.

Свой погляд на даўнія дзяржаўныя ўтварэнні на нашае зямлі падаюць І. Маслянічына і М. Багадзяж у нарысе «Палеская Атлантыда», распавядаючы пра тры буйныя племянныя цэнтры Куябію (са сталіцай Куяба), Славію (сталіца Слава) і Артанію (сталіца Арта). Згадкі пра іх ёсць у працах персідскіх і арабскіх аўтараў ранняга сярэднявечча. Акурат пра апошняю Маслянічына і Багадзяж пішуць як пра дзяржаву, што знікла быццам бы без следу. І пераемніцай Артаніі стала, лічаць нашыя даследчыкі, Тураўскае княства.

У кнізе багата прыпушчэнняў і адкрыццяў, якія дазваляюць глянуць шырэй на ўжо знаёмыя нам падзеі, адкрыць нешта новае, дадаць у спіс выдатных асобаў мінуўшчыны новыя імёны, а ў храналагічную табліцу – новыя падзеі, што адбыліся не толькі з продкамі-славянамі, але і з старажытнымі насельнікамі нашае зямлі – скіфамі, неўрамі, яцвягамі... Праўда, дзеля падмацавання сваёй думкі даследчыкі часам з наяўных фактаў робяць своеасаблівыя высновы. Яскравы прыклад у гісторыі княгіні Вольгі з помстаю за мужа (сватаўства драўлянскага князя?): чамусьці падпал ласні з пасламі драўлянаў з боку дзвярэй, а не з іншага месца, лічыцца прыкметаю пахавальнага ахвярапрынашэння тых людзей. Тым не менш варта памятаць – перад намі першая такая кніга, дзе разглядаюцца падзеі далетапіснай Беларусі, робіцца спроба не толькі дакапацца да таго, «як тое было», але ж – і запоўніць прагал у апісанні тых далёкіх часоў. Калі хочаце – дадаць у вядомую гісторыю элемент легендаў і міфаў Старажытнай Беларусі, чаго ў нас, да вялікага жалю, бракуе. Як і бракуе геаграфічнага эпасу. Для аматараў падобнага – кніга «Беларусь далетапісная» ўвогуле знаходка.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Крыж мужнасці Валянціна Таўлая

Нечакана для сябе пачуў нядаўна пра малавядомыя факты біяграфіі знакамітага ў Беларусі паэта. Здарылася гэта ў вёсцы Малэйкаўшчына, што прытулілася да старажытнай Ліды. Апынуліся там разам з кіраўнікамі мясцовага лясгаса, каб павіншаваць з 80-годдзем вэтэрана лясной гаспадаркі Алену Георгіеўну Ваўчок. У час застолля гаваркая гаспадыня раз-пораз аддавала ўспаміны. І раптам назвала імя Валянціна Таўлая, які бываў у хаце бацькоў Лены пасля выключэння яго з Віленскай беларускай гімназіі, а пазней – пасля першага турэмнага зняволення. У добразычлівай сям’і Ваўчкоў малады чалавек знаходзіў прытулак ад пераследу ў 1930-я тагачасныя польскія ўлады. «Бацька, – узгадвае Алена Георгіеўна, – прапаноўваў часам В. Таўлаю грошы, але той адмаўляўся іх браць».

Цяжка сёння сказаць, як і дзе зблізіліся здружыліся Георгій Ваўчок і малады паэт. Ва ўсялякім разе яны

лічылі сябе землякамі-дружкамі. Бо першы нарадзіўся ў вёсцы Крышылоўшчына непадалёк ад Баранавічаў, другі – у саміх Баранавічах. І вось іх шляхі перакрываюцца ў Лідзе. Магчыма, блізка па сваіх перакананнях людзі пазнаёміліся, калі будучы бацька Алены прыехаў у Ліду, дзе на чыгунцы працавалі брат Георгія і бацька В. Таўлая.

Галоўнае – гэта была моцная дружба. Дарэчы, яна праявілася і пасля ўз’яднання Заходняй Беларусі з БССР. Пры Саветах, выйшаўшы з турмы на волю, Валянцін Таўлай пачаў працаваць у лідскай газеце «Уперад», а Георгій Ваўчок па-ранейшаму заставаўся майстрам хлебапякарні. Не паспела ў душах прыхільнікаў новай улады знікнуць вызваленчары, як пачалося, гаворачы тагачаснай мовай, «завінчванне гаек». У лік ненадзейных элементаў ледзь не трапіў Георгій Ваўчок: аднойчы ён спазніўся на нейкія 5–6 хвілін на працу. За справу адразу ж узяліся адпавед-

ныя органы. Але іх імгнэнне змог патушыць паэт-журналіст, сказаўшы, што за парушальніка ручаецца галавой і сумленнем. Так майстар-хлебапёк быў уратаваны ад ссылак да белых мядзведзяў.

Пасля цікавага аповеду Алены Георгіеўны давайце перанясёмся ў жахлівае ліхалецце мінулага вайны. Немалы час тады правёў Валянцін Таўлай на Навагрудчыне. Там ён быў не проста падпольшчыкам, а вачыма і вушамі партызанскага атрада імя Катоўскага. Рэгулярна перадаваў «лясным салдатам» звесткі, сабраныя ў час паездак у Ліду і Вільню, атрыманыя ад надзейных людзей у наваколлі. А яшчэ перасылаў у партызанскі штаб вершы, вядома, не называючы аўтара, газеты народных мсціўцаў. Пра гэта ўспамінаў у кнізе «Роздум і слова» народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль.

Смерць падсцерагала змагароў-патрыётаў кожны дзень, на кожным кроку. Так

было і з В. Таўлаем. Ды лёс ратаваў паэта. Вясной 1942 года, працуючы сакратаром Валковіцкай гміны, ён меў надзейную сувязь з падпольшчыкамі Кацярынай Главінскай і Уладзімірам Вайнілам. Гэта былі яго таварышы па гродзенскай турме: разам з Валянцінам яны пасля паўстання ў астрыне чакалі ў незабыўным верасні 1939-га расстрэлу. Але падаспелі чырвонаармейцы-вызваліцелі. У дні акупацыі сябры сустрэліся на адным з карэліцкіх хутароў. Ды вернемся ў вясновую і трывожную ноч 1942 года ў Валковічы. Сюды нечакана з’явіліся партызаны з-пад Карэлічаў. Затрымалі старасту і Валянціна і пагналі ў бок суседняй вёскі. Першым забілі кіраўніка гміны. Але калі настала чарга Таўлая, да яго наблізіўся адзін з партызан і... прывітаўся. Гэта быў малодшы брат Вайнілы-падпольшчыка, які запамніў Валянціна з часу наведвання патрыётамі іх хутара. Так удалося пазбегнуць несправядлівага пакарання.

Пазней у лідскай турме апынуліся бацька паэта, яго матчы і сястра Ніна. (Маці паэта Валянціна заўчасна памерла, і Павел Дзям’янавіч, пераехаўшы працаваць у Ліду, ажаніўся з мясцовай настаўніцай Сцепанідай Дарашкевіч. Гэтая прыстойная жанчына стала род-

най і блізкай для ўсіх Таўлаяў.) Старэйшых неўзабаве накіравалі ў Асвенцім. Павел Дзям’янавіч загінуў у крэматорыі, яго жонка, моцна хворая і знямоглая, сканала па дарозе ў лагер смерці. Такія сведчанні далі ацалелыя вязні цягніка смяротнікаў.

А што адбылося з Валянцінам і Нінай? Сваякі-лідчане па лініі матчы блізка да сэрца прынялі бяду Таўлаяў і для выратавання радні шукалі патрэбных людзей. І выйшлі на жонку начальніка турмы, польку па нацыянальнасці. Але што ёй занесці, калі ў сваякоў нястача? Успомнілі пра радню Дарашкевічаў з вёскі Гайкоўшчына былога Васілішкаўскага (цяпер Шчучынскага) раёна. У сям’і Уладзіслава Грыгеля разжыліся на сала, каўбасы ды ўручылі гасцінец гаспадыні галоўнага турэмшчыка. Невядома, як з той панай вяліся перамовы, але неўзабаве школьніца Ніна, а крыху пазней і яе брат Валянцін вярнуліся на волю.

Такія сведчанні пачуў я ад паважанай Ніны Радзюкевіч (Таўлай) і яе сваякоў. Цяпер Ніна Паўлаўна жыве ў г. Электрэннай (Літва), час ад часу наведваецца ў Ліду і вельмі радуецца, што ў Беларусі паміятаюць і шануюць яе брата.

Аляксандр ЖАЛКОЎСкі,
г. Ліда

Наша дарога да Маладзечна дзіўным чынам аб’яднала ўсе мясціны ў Беларусі, акрамя Гародні і Вязынікі, звязаныя з імем цудоўнага беларускага паэта Максіма Багдановіча, у тым ліку і Мінск, дзе ён нарадзіўся 9 снежня 1891 года. Першы наш прыпынак – меней чым за 10 кіламетраў ад МКАД у Сёмкавым Гарадку. Паселішча, названае ў гонар першага гаспадара кашталяна Сямёна Гаштольдавіча, са зменай уладальніка мяняла і сваю назву: Гарадок Саламарцакіх, Гарадок Хмараў. Менавіта ў Гарадку Хмаравым 30 кастрычніка 1888 года ў царкве Нараджэння Багародзіцы вячаліся бацькі Максіма Адам Ягоравіч Багдановіч і Марыя Апанасаўна Мякота. Будынак царквы, узведзены ў канцы XVIII стагоддзя як касцёл Святой Тройцы, знаходзіцца на вельмі старых мясцовых могілках і, як мяркуюць некаторыя даследчыкі, тут быў пахаваны Хмараў. Зруйнаваны часам і людзьмі, будынак паступова адраджаецца. Адноўлены трохкутнік франтону дае падставу спадзявацца, што ў хуткім часе святыня будзе захаваная для нашчадкаў.

Мільгацяць за вокнамі нашага аўтобуса цудоўныя краявіды Бацькаўшчыны. Вось і знакамітыя Радашковічы. Гэты населены пункт мае да Максіма Багдановіча ўскоснае дачыненне, больш да цікавага чалавека і пісьменніка Ядвігіна Ш. Надпіс на вялізным камені ў цэнтры мястэчка паведамляе, што Антон Іванавіч Лявіцкі (сапраўднае прозвішча Ядвігіна Ш.) жыў і працаваў у Радашковічах правізарам мясцовай аптэкі з 1891-га па 1897 год. У Радашковічах ён сустрэў сваю будучую жонку швачку Люцыю Гнатоўскую, адсюль маладыя з’е-

Зямны шлях да зорак

халі ў сядзібу Лявіцкіх Карпілаўку, якая месцілася пры Даўгінаўскім тракце прыкладна за 20 кіламетраў на ўсход ад Радашковічаў. Максім каля года ліставаўся з пэўнай Вандай Лявіцкай, дачкой Антона Іванавіча, марыў пазнаёміцца з ёю асабіста. І яшчэ ён хацеў пабачыць жыццё беларускага дзіцячага прытулку, які знаходзіўся ў Карпілаўцы з лета 1916 года. Было халодна, дзеля Максіма пазычылі кажуху ў дэпоўскага вартаўніка. Дзяцей было прыкладна 50, з імі займаліся Ванда, падарожніца Максіма Людвіка Сівіцкая (Зоська Верас), Ядзя Радкевіч. Максім з дзецьмі ў гаворку не ўступаў. Быў ён у Карпілаўцы няпоўныя два тыдні, таму што фурманка з Мінска хадзіла раз на тыдзень, а Максіму трэба было ў панядзелак на службу. Пра гэтую паездку М. Багдановіч напісаў артыкул «Деятельность Минского белорусского комитета»...

Мы за 57 кіламетраў ад Мінска ў вёсцы Краснае, што побач з чыгуначным прыпынкам Уша. Здалёку бачны выразны сілуэт касцёла Ушэсця Найсвятой Дзевы Марыі, пабудаванага ў 1912 годзе ў стылі неаготыкі на сродкі мясцовых шляхціцаў Тышынскіх. Храм адметны яшчэ тым, што мінскія каталікі прыязджалі сюды на набажэнствы да 1980 года, да адкрыцця Кальварыйскага касцёла. Максім Багдановіч не бачыў

касцёла Ушэсця Найсвятой Дзевы Марыі, магчыма, бачыў толькі яго будаўніцтва. Ён прыехаў сюды ўлетку 1911 года з боку Вільні. Максіма запрасілі на адпачынак да свайго роднага дзядзькі ў фальварак Ракуцёўшчына браты Луцкевічы.

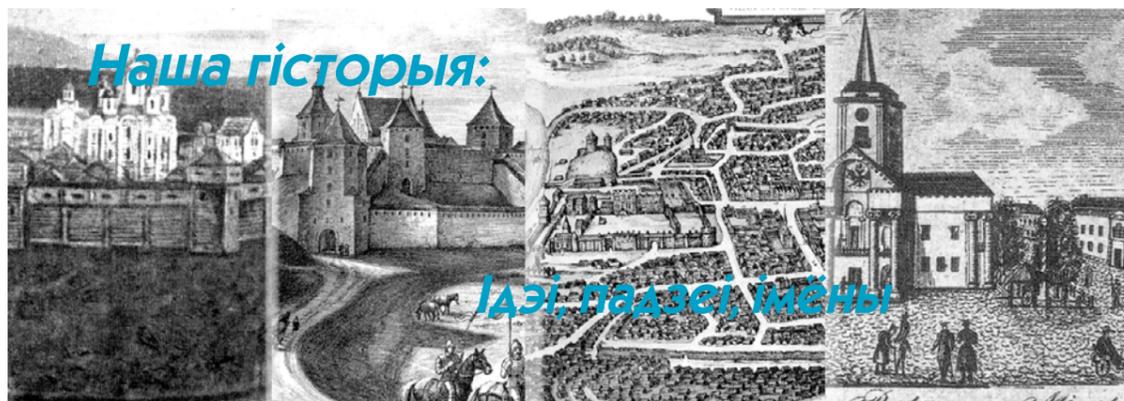
Вось мы збочваем направа каля прыгожай каменнай Пакроўскай царквы, дзверы якой адчыніліся перад вернікамі ў 1889 годзе, і якая, верагодна, памятае 19-гадовага, але на той час ужо хворага на сухоты Максіма. Адсюль да музея Багдановіча 1,5 кіламетра. Фальварак у той час знаходзіўся ў прыгожай мясціне, да якой амаль з усіх бакоў падыходзілі лясы. Тады, як, дарэчы, і цяпер, уздоўж вулікі цёк ручай, беручы пачатак з невялічкай крынічкі. Максіма пасялілі ў маленькім, але вельмі ўтульным дамку арандатара. Разам з ім тады гасцявалі ў ветлівага гаспадара сядзібы Вацлава Эмерыкавіча Лычкоўскага яго пляменніца, родная сястра братаў Луцкевічаў, Эмілія Шабуня і яе дачка Яніна. Яніна Шабуня-Кахановіч з аповеду маці напісала цікавыя ўспаміны пра Максіма Багдановіча (зараз у фондах Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ў Мінску). Дарэчы, амерыканскі спявак Данчык, які ў 1989 годзе прыязджаў на радзіму продкаў, – унук Яніны. Пра ўсё гэта і пра іншае распавядалі нам гасцінныя супрацоўнікі музея ў Ракуцёў-

шчыне. Беларускую Ракуцёўшчыну можна параўнаць з пушкінскім Болдзіна, бо яна натхніла нашага паэта на 17 вершаў з цыклаў «Старая Беларусь» і «Месца» і на дзве паэмы – «Вераніка» і «У вёсцы». Пакаштавалі мы і смачнай вадзічкі з Максімавай крынічкі. А побач з ёю набірае моц малады «Максімаў лес», як набірае моц цікавасць новых пакаленняў беларусаў да творчасці М. Багдановіча.

Кажуць, што зваротны шлях заўжды кароткі. Вось і мы не паспелі вокам міргнуць, як апынуліся побач з Мінскам у Ратамцы, якая ў Максімавыя гады налічвала каля 20 двароў. М. Багдановіч наведваў Ратамку напярэдні 1917 года. З тых часоў засталася грыўка сасновага бору пасярэдзіне вёскі. З восeni 1916 года сюды з Карпілаўкі пасля далучэння да дзяржаўнага Таццянінскага камітэта пераехаў дзіцячы прытулак. У лістападзе 1916 года для дачкі Л. Талстога Аляксандры, апякункі камітэта, дзеці давалі канцэрт, на які прыехаў цягніком з Мінска М. Багдановіч разам з Аркадзем Смолічам, сёстрамі Змітрака Бядулі Ірынай і Яўгеніяй, Зоськай Верас. Дзеці спявалі народныя беларускія песні, чыталі вершы сучасных беларускіх паэтаў, паказвалі абрад «Дажынікі». Усю ноч Максім праседзеў у даволі вялікім класным пакоі, а пасля напісаў артыкул «Белорусский беженский приют».

Быў ён ужо вельмі хворы, і ў лютым 1917 года за сродкі, сабраныя сябрамі, паехаў у «краіну светлую» Крым, дзе скончыўся зямны шлях беларускага паэта Максіма Багдановіча і пачаўся яго шлях да зорак.

Таццяна ШЧЫТОВА

Ённы кожнаму гісторыку вядома, хто быў пад Танэнбэргам і Грунвальдам і які быў яго ўклад у перамогу. Для прыкладу, Р. Портал у сваёй кніжцы на ангельскай мове «Славяне» піша ясна: «*Беларускія і украінскія кантынгентны, што складалі частку Польска-Літоўскай арміі, перамаглі немцаў у памятным баі пад Танэнбэргам*».

А расейскі гісторык Барбашоў з 40 харугваў Вітаўтавай арміі налічыў толькі 4 літоўскія харугвы, якія складаліся з літоўскіх і жамойцкіх баяраў, а 36 харугваў складалі беларусы, якіх у той час называлі русінамі.

З польскіх 51 харугвы 7 харугваў было ўкраінска-падольскіх, якія належалі да кароннага войска – польскага. Былі гэта Львоўская, Холмска, Галіцкая, Перамышльская і тры падольскія харугвы. Амаль палова польскай конніцы складалі русіны з Чырвонай Русі. І калі ад 51 польскай харугвы адняць 4 украінскія, 3 падольскія, 2 чэшска-мараўскія і 1 мяшаную, то русіны пад Танэнбэргам выставілі больш харугваў за Польшчу і многа больш за сапраўдную Літву.

Варта памятаць, што літоўцаў і жамойцаў не магло быць многа пад Танэнбэргам.

Галасы пра Грунвальдскую бітву

(Заканчэнне. Пачатак у № 27–29)

Згодна паставы ў Берасці ў снежні 1409 года літоўцы і жамойцы мелі застацца ў краі і весці зачэпныя баявы дзеянні ўздоўж усяе граніцы з Ордэнам, каб гэтым аслабіць канцэнтрацыю варагой арміі. Такія баявы дзеянні былі праведзеныя з поспехам.

Колькасць татарскай конніцы пад Танэнбэргам значна розніцца ў гісторыкаў-даследчыкаў. Адно падаюць лік 300, іншыя да 30 тысячы конніцы. Аднак большасць даследчыкаў лічыць іх паміж 3–5 тысячамі. Беручы агульна, ВКЛ па колькасці жаўнераў не саступала Польшчы. А што да ўзбраення, то жаўнеры Вітаўта не выглядалі горш за іншых. Каб выглядалі яны горш, то, напэўна, Вітаўт не рабіў бы параду свайго войска перад венгерскімі пасламі, якія, акрамя пасярэднікаў з крыжакамі, былі адначасна

іхнімі шпіёнамі. Пры канцы XIII і пачатку XIV стагоддзяў нямецкі храніст Пётр з Дусбурга пісаў, што войска «рутонаў» – гэта значыць беларусаў, іхняя зброя і ваенная тактыка нічым не розніцца ад заходніх рыцараў.

Калі казаць яшчэ аб падрыхтоўку да бою, то крыжакі былі пэўныя, а, магчыма, замнога пэўныя свае перамогі над славянамі і дзеля таго выпусцілі ініцыятыву са сваіх рук. Па-першае, Юнгінген не павінен быў расцярушваць свайго войска на ўмацаванні пагранічных замкаў; па-другое, не выкарыстаў ён таго зручнага моманту, калі не ўсе польска-літоўскія войскі прыйшлі пад Танэнбэрг і, па-трэцяе, крыжакі не павінны былі праследаваць татараў з літоўцамі, што ўцякалі, а павярнуць сваю сілу на рэшту правага крыла пра-

ціўніка, якое аказалася адкрытым.

Пазнейшыя даследаванні спецыялістаў паказалі, што крыжаносцы прайгралі яшчэ і таму, што не былі запазнаныя з тактыкай, якую татары перанялі ад манголаў. Мангольская армія і яе ваеннае майстэрства мелі за сабою баявую традыцыю доўгіх стагоддзяў. І смела можна сказаць, што на той час мангольская армія лічылася найлепшай мілітарнай установай.

Яны былі фізічна перамучаныя і сталіся лёгкай ахвярай для саюзнікаў. І калі не загінулі яны пад мячамі, то трапілі ў палон. Некалькі гадоў пасля Танэнбэргу крыжакі пісалі, што была гэта тактыка. І калі была яна сапраўды, то ўдалася поўнасьцю.

Вітаўт добра знаў і тактыку рыцараў Ордэну. Ён быў у іх пару гадоў і разам з крыжакамі хадзіў супраць Ягайлы. Так што Вітаўт меў за сабою каля 50 гадоў ваеннага вопыту, разумеў арганізацыю, тактыку і стратэгію сваіх ворагаў.

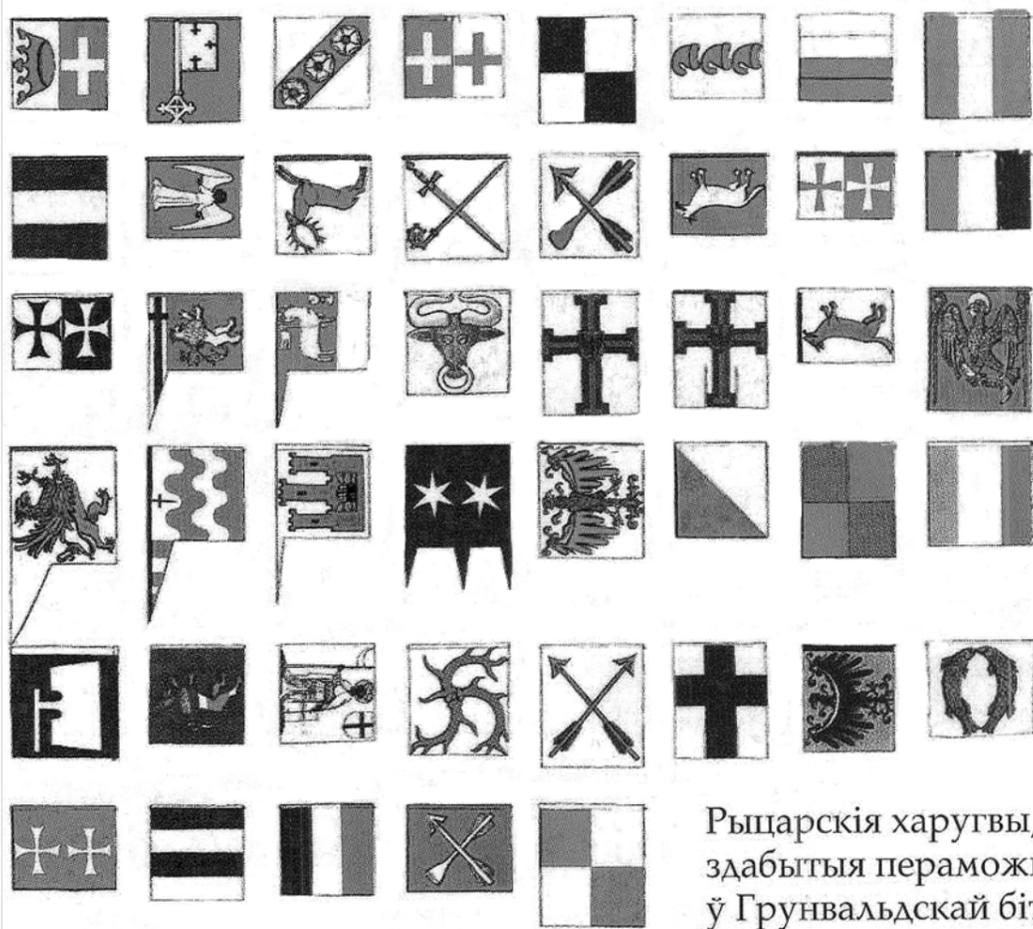
Усе тагачасныя арміі складаліся з пяхоты, конніцы, артылерыі і табору. Артылерыя ў той час была яшчэ прымітыўнай, але з вынаходствам порыху ўжывалася яна пры здабыванні замкаў. Пад Танэнбэргам артылерыя не адыграла вялікай ролі, а гэта, магчыма, таму, што ноччу, перад боем, прайшла вялікая бура з дажджом і замачыла порых. Таксама і пяхота, якой крыжаносцы мелі многа, аказалася бяздзейнай. Не засыпала яна праціўніка хмараў стрэлаў са сваіх лукаў, што магло б прачысціць рады і гэтым аслабіць націск праціўніка. Толькі пасля паражэння конніцы крыжацкая пяхота ставіла супраціў у сваім лагэры Грунвальд, але яе баявы дух быў ужо зламаны.

З мілітарнага пункту гледжання бой пад Танэнбэргам выбіў меч з рук ваяўнічых нямецкіх рыцараў-манахаў, змяніў ход гісторыі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ды забяспечыў славянскім народам спакой на цэлыя пяць стагоддзяў. Пасля Танэнбэргу пацярпела і арганізацыя лацінскай царквы, дзе крыжакі ордэн прадстаўляў адзін з галоўных філяраў палітыкі, скіраванай не толькі на паганскі, але й на «схізматыцкі» Усход. Аб гэтым сведчыць голас чэшскага нацыянальнага героя Яна Гуса, які раскрыў зло каталіцкай іерархіі, за што яго спалілі на кастры.

З ацану страшэнных намаганняў і вялікіх ахвяраў славянаў была разгромлена магутная сіла Тэўтонскага ордэну. Сваім ваенным майстэрствам, адвагай і геройствам яны ўратавалі незалежнасць сваіх народаў.

І на канец трэба сказаць, што гістарычны бой пад Танэнбэргам-Грунвальдам выйграў не польскі кароль Ягайла са сваёй польскай арміяй і выйграў яго не адзін Вітаўт са сваёю арміяй, але выйгралі яго супольна аб'яднаныя сілы Вялікага Княства Літоўскага, Польшчы і сваіх саюзнікаў пад кіраўніцтвам мужа нага вялікага князя Аляксандра Вітаўта.

Юры ВЕСЯЛКОЎСКИ
(Друкецця з значнымі скарачэннямі з захаваннем асабліва сцяжурнай мовы.
З кнігі «Дух часу», 2005 і публікацыі ў час.
«Голас часу» № 6 (9), Лондан, 1990)

Рыцарскія харугвы, здабытыя пераможцамі ў Грунвальдскай бітве

Быць апошнім заўсёды цяжка, асабліва калі твая дзяржава заканчвае сваё існаванне. Да пчасця, такое здараецца вельмі рэдка, бо заўсёды будуць людзі, якія нават у самыя складаныя часы знойдуць у сабе сілы для змагання за Бацькаўшчыну. Сярод такіх быў і апошні вялікі літоўскі абозны Караль Прозар, які верай і праўдай служыў сваёй Айчыне. Пра яго складалі легенды, пісалі літаратурныя творы. У народнай памяці ён застаўся мужным сынам сваёй зямлі. У той час, калі ўсе тытулы Рэчы Паспалітай былі ліквідаваныя расійскімі ўладамі, яго працягвалі тытулаваць апошнім абозным літоўскім. І казалі тады: «Як Абозны памёр, то людзі журыліся, хто ж цяпер будзе ў нас Абозным».

На тэрыторыі ВКЛ род Прозараў узгадваецца з сярэдзіны XVII ст. на землях Ковенскага, Трокскага і Віленскага ваяводстваў. Прысутнасць на ўласным гербе Прозараў мітры кажа аб прэтэнзіях роду на княжацкі тытул. Паводле легенды род паходзіў ад рускіх князёў Празароўскіх, якія прыбылі з Масквы ў ВКЛ яшчэ ў XVI ст. Прозары мелі буйныя ўладанні на тэрыторыі Віленскага ваяводства, а ў сярэдзіне XVIII ст. Юзаф Прозар – бацька Караля, маёр войскаў ВКЛ, ковенскі стараста, ваявода віцебскі, будучы кавалер ордэна Св. Станіслава, ажаніўся другі раз з Аляксандрай Заранкоўнай і атрымаў яе пасаг – маёнтак Дудзічы ў Ігуменскім павеце.

Нарадзіўся Караль Прозар у 1759 г. Большую частку свайго дзяцінства і юнацтва разам з сваім братам правёў у Дудзічах, дзе бацька пабудавалі сядзібу. Выхоўваліся браты ў вялікай строгасці, якую ствараў іх бацька. «*Ваяводзічы ад самых ранніх гадоў мусілі насіць з сабою нястомна шаблі, бо паходзілі з рыцарскага стану, і павінны былі са зброяй у руках пільна сачыць і ўдзень, і ўначы за бяспекай свайго краю*». Аднойчы Юзаф Прозар, дэдаўшыся, што яго сыны паехалі ў госці без зброі, адправіў за імі гайдукоў, каб дагналі іх і з засады напужалі хлопцаў кіямі. Гэты выпадак вельмі ўразіў маладых панічаў, якія па-сапраўднаму задумаліся аб настаўленнях бацькі.

Як адзначаюць гісторыкі, Юзаф Прозар быў чалавекам «*вялікай фартуны, спартанскіх звычаяў, выключнага розуму і нязломнай волі*». Ён адносіўся да тых шляхціцаў, якія не любілі модных тэндэнцыяў, што панавалі ў эпоху Станіслава Аўгуста Панятоўскага, і заўсёды насіў традыцыйную шляхецкую вопратку з колерамі віцебскага ваяводства: пунсовы

Зусім нядоўга Юзаф Прозар жыў з другою жонкай, якую ён бязмерна кахаў. Пасля яе смерці ён ажаніўся трэці раз – з княжною Шуйскай, аўдавай гаспадыняй маёнтка Хойнікі. У княжны Шуйскай ад першага шлюбу засталіся дзеці. Па волі лёсу яе прыгожая дачка Людвіка Шуйская і перспектыўны на той момант сын Юзафа Караль пакахалі

із двухцветных лентъ (зеленаго з белымъ), а дамамъ белыя; на нихъ была надпись: "король, законъ и отечество"».

У самы безвыходны час Караль Прозар спрабаваў стварыць асобы паляўнічы адзел, які б змагаўся з праціўнікамі. Але ўсё было марным – рускія разам з Прусіяй учынілі другі падзел Рэчы Паспалітай, паводле якога да Расійскай імперыі адышла цэнтральная частка Беларусі. Адышлі да імперыі і ўладанні Караля Прозара Хойнікі і Астрагляды.

Вялікая роспач апанавала тымі, хто спачуваў няшчасцям сваёй Радзімы. Адзіная надзея заставалася на паўстанне, за падрыхтоўку якога неадкладна ўзяўся Караль. Ён разам з аднадумцамі пачаў збор сродкаў на паўстанне, якія адшукваліся па ўсім Вялікім Княстве Літоўскім.

Аў гэты час, калі актыўна адбывалася падрыхтоўка да паўстання, будучы яго кіраўнік Тадэвуш Касцюшка спрабаваў атрымаць дапамогу ад Францыі. Аднак тая сама знаходзілася ў складаных унутраных і знешніх абставінах і не магла істотна падтрымаць паўстанне. Вопытны вайскоўца,

Касцюшка вырашыў перанесці дату паўстання з лістапада 1793-га на вясну 1794 г. Такое рашэнне ў Вільні прынялі неадназначна. Многія лічылі, што ВКЛ падрыхтаванае падняць паўстанне і ўсе неабходныя сілы для гэтага сабраныя. Яшчэ перад гэтым Караль Прозар атрымаў у Хойніках прашэнне ўзначаліць паўстанне, але не хочучы складаць канкурэнцыю больш вопытнаму Касцюшку, ён вырашыў паехаць да яго ў Дрэздэн і пераканаць у неабходнасці пачаць паўстанне як мага хутчэй. Існуе легенда, што Караль Прозар з пісталетам у руках пагражаў застрэліцца, «*калі Касцюшка і далей трываць будзе ў справе ратавання Айчыны*». Касцюшка быў вымушаны пайсці на кампраміс – паўстанне павінна адначасова ўспыхнуць у Польшчы і ў Вялікім Княстве Літоўскім.

Марыя БУЛАВІНСКАЯ,
студэнтка Гомельскага
дзяржаўнага ўніверсітэта
імя Ф. Скарыны
(Заканчэнне будзе)

АПОШНІ ВЯЛІКІ ЛІТОЎСКІ АБОЗНЫ

кунтуш з гранатавымі вылётамі. Як віцебскі ваявода, ён меў вялікую папулярнасць, бо яшчэ па прывіляях Аляксандра Ягелончыка і Жыгімонта I гэтая пасада з'яўлялася выбарнай. На той час,

калі жыў Юзаф Прозар, яго жыццёвыя прынцыпы, арыентаваныя на захаванне старадаўніх традыцыяў шляхецкага жыцця, лічыліся дастаткова архаічнымі. Ва ўяўленнях Юзафа шляхціц яго часоў згубіў сваю годнасць, бо паступовы адмаўляўся ад сваіх галоўных функцыяў абаронцы дзяржавы. І таму Юзаф Прозар прыкладаў усе намаганні, каб выхаваць з сваіх дзяцей сапраўдных рыцараў Рэчы Паспалітай.

Сям'я Прозараў.
Мастак Ф. Смуглевіч, 1879 год

адно аднаго і неўзабаве з дазволу бацькоў ажаніліся. Гэтае каханне было настолькі моцнае, што і ў сярэдзіне XX ст. яно стала ўсім вядомым праз аркуш паперы, які захаваўся як памяць аб вялікім пачуцці. Але аб гэтым пазней.

Ажаніўшыся з Людвікай і атрымаўшы яе маёнткі, Караль Прозар пачаў тытулаваць сябе графам у Хойніках і Астраглядах. Ён атрымаў высокую пасаду літоўскага абознага ў 1787 г. Яшчэ ў 1782 г. Караль адзначаецца дэпутатам да Трыбунала, а ў 1787 г. стаў яго маршалкам.

У 1790-я гг. над Рэччу Паспалітай павісла пагроза страты незалежнасці і падзелу тэрыторыі паміж суседзямі – Расіяй, Прусіяй, Аўстраяй. Прыхільнікі прарускай палітыкі ўтварылі так званую Таргавіцкую канфедэрацыю, прадстаўнікі якой выступілі супраць ліберальных рэформаў, што спрабавалі ажыццявіць найбольш прагрэсіўныя колы краіны. У 1792 г. у Рэчы Паспалітай разгарнулася вайна, у якой таргавічане прыцягнулі на свой бок рускія войскі. Аб тагачасных падзеях і ўдзеле ў іх Караля Прозара ў перыядычным выданні «Веснік Еўропы» былі наступныя радкі: «*...одинацатаго (1792 г. – Аўт.) въ Хойны, имене пана Прозара, съехались обыватели поветовъ: мозырскаго, речицкаго и овруцкаго... 12-го июня, на разсвете выпалили изъ пушек. Въ 10 часовъ хозяева роздали приезжимъ гостямъ знаки: мужчинамъ кокарды*

Як вядома, помнікаў беларускага іканапісу захавалася надзвычай мала. Для параўнання, толькі ў трох рэгіянальных музеях (Луцк, Роўна, Астрог) захоўваецца 900 вальнскіх іконаў; у львоўскіх музеях – каля чатырох тысяч абразоў; расійскія калекцыі налічваюць дзесяткі тысяч абразоў. Нацыянальны мастацкі музей Беларусі і Музей старажытнабеларускай культуры НАН Беларусі захоўваюць каля 1000 абразоў на дошцы і палатне, у асноўным XVII–XVIII стст. Прыкладна столькі ж твораў беларускай школы іканапісу засталася ў дзеючых храмах, практычна ў Заходняй Беларусі наводле мяжы напярэдадні Другой сусветнай вайны.

У 1979–1985 гг. экспедыцыі Дзяржаўнага музея БССР (Дзяржаўнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь. – «КГ») і Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору (ІМЭФ) АН БССР абследавалі ўсе храмы Беларусі і выканалі інвентарызацыю мастацкіх і культурных каштоўнасцяў. Былі надзеі, што сабраныя навукоўцамі матэрыялы складуць дакументальную аснову для «Збору рухомах помнікаў культуры» і, адпаведна, іх дзяржаўнай аховы. Аднак рэчаіснасць пайшла іншым шляхам. Абганяючы прагрэс, у суверэннай Беларусі быў скасаваны сам тэрмін «помнік культуры» і заменены ста-тыстычна-бюракратычнай «гісторыка-культурнай каштоўнасцю».

Адсутнасць не толькі рэальнай, але нават фармальнай, дзяржаўнай аховы твораў мастацтва ў цэрквах і касцёлах стварае спрыяльную глебу для іх знікнення. За апошнюю чвэрць стагоддзя нямала храмаў былі абрабаваныя. Наслухаўшыся баек пра залатыя келіхі і крыжы ў цэрквах, мала дасведчаных «золаташукальнікі» асабліваю цікавасць маюць да абразоў у абкладах і літургічнай маёмасці, не грэбуючы і прадукцыяй сучасных царкоўных майстэрняў.

У Камайскім касцёле з абраза Маці Божай Чанстахоўскай у галоўным алтары злодзены за ноч былі садраны шаты, якія перажылі на шэсце шведаў і французаў, дзве сусветныя вайны, рэвалюцыю і дзяржаўна-атэістычныя кампаніі. Беспакаранасць натхніла, магчыма, тых жа «аматараў металу» ўлезці ў Міхалішскі касцёл (Смаргонскі р-н) і скрасці шату з абраза бакавога алтара Святога Сямейства.

Два разы рабавалі царкву ў Падлессі (Ляхавіцкі р-н); трэба адзначыць, што там упершыню былі ўкрадзеныя два дасканалыя абразы беларускай школы музейнага значэння, вядомыя гісторыкам беларускага мастацтва: «Св. Георгій» («Цуд са змеям») – XVII ст., «Тры свяціцелі» – XVII ст. Праз пэўны час абразы былі перахопленыя дзяржаўнымі органамі, пабылі на экспертызе ў Нацыянальным мастацкім музеі (НММ) і адпаведна з законадаўствам вернутыя ўласніку, але ўжо са значнымі стратамі ляўкасу і фарбаў.

З касцёла ў Задарожжы (Глыбоцкі р-н) знік фундатарскі партрэт караля Жыгімонта III Вазы XVIII ст. (адзіны ў Беларусі); музеі Літвы таксама не маюць жывапіснага партрэта гэтага караля. З царквы ў Касуце (Вілейскі р-н) укралі «Тай-

занская» ў акладзе і ківоце з ажурнай разьбой, такога ж тыпу – «Адзігітрыя», «Св. Алена» /палатно, 128x87/, «Маці Божая з дзіцем» /па іканаграфіі роспісу Васняцова ў Кіеўскім Уладзімірскім саборы/. «Іоанн Предтеча с житием» (1889 г.,

пачатку XIX ст. Палатно, алей, 130x98;

– «Сабор Усіх Святых» пачатку XIX ст. Палатно, алей, 130x100;

– «Палажэнне ў труну» пачатку XIX ст. Палатно, алей, 130x100;

– «Укрыжаванне з прадстаячымі» пачатку XIX ст. Палатно, алей, 145x90;

– «Укрыжаванне» (скульптура) пачатку XIX ст. Дрэва, разьба, 145x90;

– Евангелле напастольнае канца XIX ст. у металічным чаканеным акладзе;

– Папір 2-й пал. XIX ст. Срэбра пробы 84. Чаканка, гравіроўка, залачэнне.

★ Стары Крыўск (Рагачоўскі р-н). У нядаўна згарэлай царкве знаходзілася мноства абразоў XIX ст. на палатне, верагодна, таксама з разбураных суседніх храмаў, у т.л. – «Маці Божая Апека» (XVIII ст.? дошка, тэмпера) – адзіны абраз гэтага сюжэта ва ўсходняй Беларусі, і «Юрый Змеяборац» (пачатак XIX ст., дошка, тэмпера).

★ Мокрае (Быхаўскі р-н). Успенская царква 1865 г. Сярод згарэлых іконаў – «Св. Мікалай» XVIII ст.

Нарэшце, заўвага пра з’яву, з якой Імператарская археалагічная камісія спрабавала змагацца яшчэ ў XIX стагоддзі, – псаванне старажытных абразоў праз «паднаўленне» мастакамі-аматарамі. Існавала нават адпаведная забарона Сінода, якую скасавала аддзяленне царквы ад дзяржавы. Можна прывесці прыклад – пераносны алтар у адной з цэркваў Брэстчыны з выявай Маці Божай Замілаванне і Св. Георгія. У савецкія часы прыхаджане паднавілі, досыць ашчадна, афарбоўку рамы і столік, не крануўшы саміх абразоў. Нядаўна нейкі ўмелец аматарскім пэндзлем цалкам перапісаў цудоўны жывапіс XVIII ст., надаўшы абразам «благоепіе» па ўласным разуменні. Прыклад гэты зусім не адзінкавы.

У 1-й пал. 1980-х гг. экспедыцыі Музея старажытнабеларускай культуры ІМЭФ АН на чале з В.В. Церашчатавай перадавалі ў райвыканкамы акты са спісамі мастацкіх каштоўнасцяў у храмах з рэкамэндацыяй узяць іх пад нагляд мясцовых уладаў. Пазней выявілася, што раённыя інспектары па ахове помнікаў культуры, за рэдкім выключэннем, не маглі знайсці гэтыя спісы. Прыходзіцца канстатаваць, што набыццё Беларускай суверэнна-тэту не выклікала рэальных зменаў да лепшага ў лёсе т.зв. рухомах помнікаў сакральнага мастацтва. Дзяржава звярнула ўвагу на асобныя прэстыжныя аб’екты: Мірскі і

Нясвіжскі замкі, Спаса-Праабражэнскую царкву ў Полацку, Петра-Паўлаўскі сабор і Кафедральны касцёл у Мінску. Астатняе разбураецца ходам часу, нават такі сапраўды ўнікальны твор манументальна-дэкаратыўнага мастацтва ранняга барока, як разьбяны алтар (1651 г., апошняя рэстаўрацыя яго адбылася «за польскім часам» у 1929 г.) у Будслаўскім касцёле і там жа манументальныя роспісы канца XVIII ст.

Нясвіжскі замкі, Спаса-Праабражэнскую царкву ў Полацку, Петра-Паўлаўскі сабор і Кафедральны касцёл у Мінску. Астатняе разбураецца ходам часу, нават такі сапраўды ўнікальны твор манументальна-дэкаратыўнага мастацтва ранняга барока, як разьбяны алтар (1651 г., апошняя рэстаўрацыя яго адбылася «за польскім часам» у 1929 г.) у Будслаўскім касцёле і там жа манументальныя роспісы канца XVIII ст.

Аляксандр
ЯРАШЭВІЧ

Страты беларускага іканапісу за апошнюю чвэрць стагоддзя

ную вячэру», спадзеючыся, відаць, што гэта твор калі не Леанарда, то ва ўсялякім разе невядомага італьянскага мастака. З царквы ў Скідзелі (Гродзенскі р-н) знік абраз Прарока Давіда XVIII ст.

У некаторых з касцёлаў Гродзеншчыны ўжо няма арнату з «кунтушовых» (магчыма, слуцкіх) паясоў, зафіксаваных навуковымі экспедыцыямі 1980-х гг. І безнадзейна спра-

.....
У некаторых з касцёлаў Гродзеншчыны ўжо няма арнату з «кунтушовых» (магчыма, слуцкіх) паясоў, зафіксаваных навуковымі экспедыцыямі 1980-х гг. І безнадзейна спрабаваць высвятляць, што з імі здарылася, – ксяндзы мяняюцца ледзь не штогод.

баваць высвятляць, што з імі здарылася, – ксяндзы мяняюцца ледзь не штогод.

Самым страшным ворагам драўляных храмаў заўсёды былі пажары. Калі ў старажытнасці цэрквы гарэлі «ад свечкі» ці пад час агульнага пажару населенага пункта, то зараз крыніцай небяспекі стала наяўнасць электраправодкі. На жаль, пажары бываюць і ў мураваных храмах. Упершыню за 300 гадоў існавання храма здарылася ўзгаранне ў кафедральным касцёле ў Гродне, пры гэтым пацярпеў правы бок знакамитага алтара 1736–1737 гг. Не менш нечакана загінуў абраз «Спас Пантакратар» апошняй чвэрці XVII ст. у Магілёве, у Свята-Мікалаеўскім жаночым манастыры, які старанна даглядаюць сёстры.

А вось драўляныя цэрквы, якія цалкам згарэлі з усім, што ў іх знаходзілася.

★ Цімкавічы (Капыльскі р-н). Царква Св. Мікалая /Лл. 5/. Згарэла 1 красавіка 1985 г. Гэта былы касцёл, пабудаваны ў сярэдзіне XIX ст. Радзівіламі Клецкай галіны. У пачатку XX ст. ён увесць быў размаляваны ў стылі мадэрн Францішкам Бруздовічам; значная частка роспісаў перажыла ліхалецце XX стагоддзя, захаваліся дзверы з прыгожымі каванымі завесамі. Касцёл закрылі ў 1920-я гг., з прыходам немцаў будынак стаў праваслаўнай царквой, і жыхары знеслі ў яе ўсё, што змоглі захаваць ад знішчэння пры бальшавіках: іконы XIX ст., а таксама многа «інсідных» абразоў, намалёваных у час вайны і адразу пасля 1945 г. Фотаархіў НММ налічвае 21 абраз XIX ст. Сярод іх «Маці Божая Ка-

палатно) з подпісам: «Пожертвовал крестьянин деревни Лешно Иоанн Степанов Николаеня», літургічнае начынне і кнігі, у т.л. «Деяния апостолов» (1770, Гродна ці Супрасль) і падпісны «Kielich kosciola Dubrowskiego». Безумоўна, гісторыка-мастацкую вартасць меў абраз «Маці Божая з дзіцем» XVIII ст., хутчэй за ўсё, слуцкай школы.

★ Чарнаўчыцы (Брэсцкі р-н). Царква Параскевы Пятніцы. Каля 1733 г. Сярод згарэлай маёмасці – выдатны абраз беларускай школы «Св. Георгій» 1729 г.

★ Прыбаравы (Брэсцкі р-н). Царква 1809 г. Іканастанс 1809 г. – адзіны ў Беларусі іканастанс пачатку XIX ст., у т.л. абразы «Спас» і «Маці Божая» – узоры апошняй фазы развіцця беларускага іканапісу.

★ Дудзічы (Чачэрскі р-н). Царква Св. Мікалая. 1-я палова XIX ст. Абразы праваслаўна-академічнага стылю XIX ст.

★ Выбранка (Краснапольскі р-н). Царква Св. Дзмітрыя Растоўскага. Пачатак XX ст.

★ Загор’е Сенненскае. Троіцкая царква. Апрача шматлікіх тыповых твораў царкоўнага жывапісу 2-й пал. XIX ст. загінулі творы гісторыка-мастацкага значэння:

– «Спас Пантакратар» XVII ст. Дошка, ляўкас, тэмпера, разьбяны фон, 148x112. Сапраўды ўнікальны абраз беларускага іканапісу Наваградскага рэгіёну;

.....
Адсутнасць не толькі рэальнай, але нават фармальнай, дзяржаўнай аховы твораў мастацтва ў цэрквах і касцёлах стварае спрыяльную глебу для іх знікнення

– «Спас Пантакратар» XVIII ст. Дошка, ляўкас, тэмпера, алей, 107x70;

– «Маці Божая з дзіцем» 2-й пал. XVIII ст. Дошка, тэмпера, лепка па ляўкасе, 130x85;

– «Св. Барбара» канца XVIII ст. Палатно, алей, 117x70;

– «Дабравешчанне» канца XVIII ст. Палатно, алей, 57x49. Устаўлены абразок з выявай «Маці Божай Снежнай» 23x16. Метал, чаканка, прасечка;

– «Гасціннасць Аўраама» 1-й пал. XIX ст. Палатно, алей, 96x70;

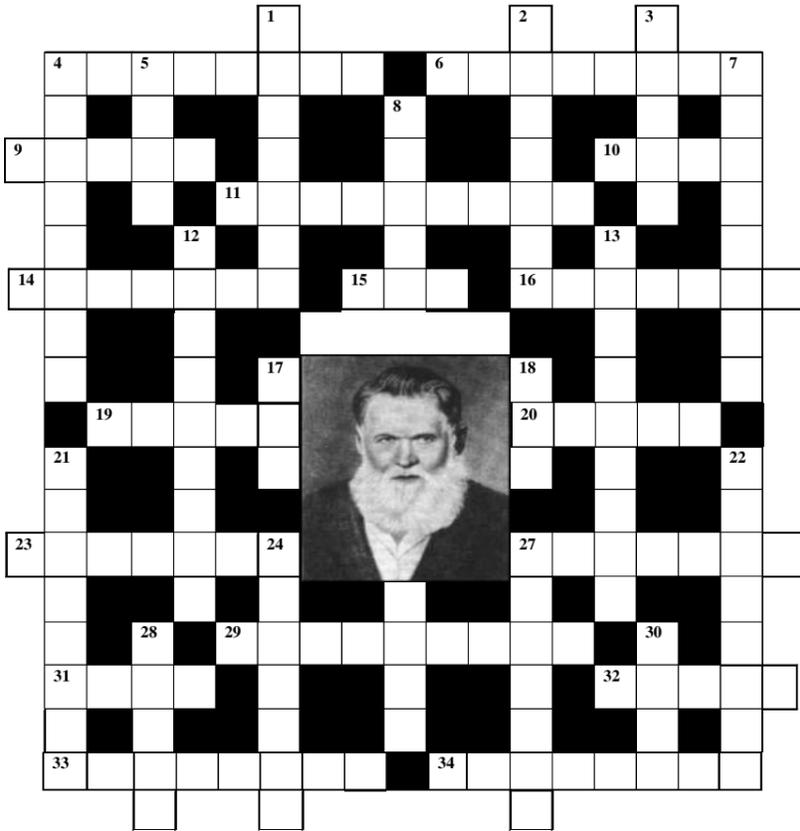
– «Апошні суд» канца XVIII –

Да 110-годдзя Уладзіміра Дубоўкі

Уздоўж

4. «О ..., мая шывшына». Адзін з найлепшых вершаў беларускага паэта. 6. Назва дзіцячай казкі паэта (1964). 9. «... цудоўная ідзе». Верш, напісаны ў 1958 г. («Стаю на беразе крутым каля азёр»). 10. Скульптура паэта па поясе: яе выканаў у Маскве таленавіты скульптар М. Анікушын. 11. Зачараванне (перан.). 14. ... Дубоўка. Адзін з псеўданімаў паэта. 15. «... дзе кіпарысы». Паэма, напісаная ў 1925 г. 16. Металічная апора для ручной коўкі металу. 19. «Без працы я не быў нідзе, // А ... нам і твoryць долю». З верша «Нам некалі са смуткам знацца» (1958). 20. Мастацкі стыль, галоўным чынам у архітэктуры. 23. Францызк ... Беларускі асветнік, гонар беларусаў, якому сёлета – 520 гадоў з дня нараджэння. 25. «Жывіце век, жывіце ..., // Мае зялёныя сяброўкі». З верша «На самой радзіме» (1958). 27. Адно з латышскіх плямёнаў, якія жылі побач з крывічамі на правабярэжжы Заходняй Дзвіны. 29. Узнёсласць, прыўзнятае светаадчуванне; ім прасякнутыя многія творы паэта. 31. Назва зборніка вершаў паэта (Масква, 1927). 32. «Ёсць цудоўнае паданне, // Як на ..., на Купалле». З верша «Кветка шчасця». 33. Ягады (абл.), тое, што і касцяніцы. 34. ..., ці пісанкі. Размаляваныя велікодныя яйкі.

Упоперак

1. Адзін з найстаражытных рускіх гарадоў. 2. Слоўнікавы склад мовы, дыялекту асобнага пісьменніка. 3. Высокі, мажны чалавек (разм., перан.). 4. Паветраны шарык на вадзе. 5. Письмо. 7. Той, хто займаецца астралогіяй. 8. «... Беларусі». Верш паэта (1921), з якога пачалася яго творчая дзейнасць. 12. Пасада, якую займаў у Маскве Ул. Дубоўка, працуючы ў Камуністычным універсітэце народаў Захаду. 13. «Штурмуецца будучыні ...». Паэма (1929), забароненая бальшавіцкай цензурай. 17. ... і пад кустом рай (прык.).

18. «Не сталі толькі з імі ў ... / Ні я, ні шэсць маіх сяброў». З верша паэта «Голас партызана» (1959). 21. Вялікі ... Імя, атрыманае паэтам ад сучаснікаў за яго 28 гадоў, праведзеныя ў сталінскіх лагерах. 22. Кніга апаўданаў-успамінаў паэта (1973) аб перажытым. 24. Паўтор у вершаванай мове аднолькавых або падобных гукаў. 26. Зборнік вершаў М. Багдановіча. 27. Сінька для бялізны. 28. «Сенненская ...». Верш, напісаны ў 1960 г. 30. Ударны сігнальны падвясны інструмент.

Склаў **Лявон ЦЕЛЕШ,**
г. Дзяржынск

Ігар Пракаповіч

Назвы нашых вёсак

Беларуская мова мае багаты слоўны запас, значную частку якога складаюць географічныя назвы. «Мінск», «Віцебск», «Паставы», «Асвея» і іншыя найменні настолькі трывала ўвайшлі ў гаворку і пісьмо, што сталі часткай нашай жыццёвай прасторы. А вось што азначае кожная назва, які сэнс у ёй схаваны, ведаем далёка не для ўсіх вёсак і мястэчак. І прычынаў для гэтага шмат: даўні час утварэння, скажэнні і трансфармацыі словаў, паходжанне з моваў, якія ўжо не існуюць або іх носьбіты зараз жывуць за межамі Беларусі, і іншыя. Таму мы не можам адразу і дакладна растлумачыць сэнс наймення якога-небудзь географічнага аб'екта, якой-небудзь вёскі. Але, калі мы, беларусы, лічым сябе цывілізаванай нацыяй, то павінны мець этымалагічны збор – тапанімічны каталог усіх паселішчаў краіны. І не толькі тых, што існуюць, але і тых, што ўжо сышлі ў нябыт. Як гэта зрабіць? Думаецца, варта распачаць агульнарэспубліканскі праект «Назвы нашых вёсак», да ўдзелу ў якім запрасіўшы як навукоўцаў, краязнаўцаў, так і ўсіх зацікаўленых асобаў, якім ёсць што распавесці пра назвы. Справа можа пайсці даволі хутка, бо ў многіх раёнах, у многіх школах вядзецца такага кшталту праца.

Асновай жа стварэння рэгіянальных слоўнікаў – частак агульнарэспубліканскага каталога – могуць стаць кнігі з серыі «Памяць», якія выдаваліся па кожным раёне Беларусі і ўтрымліваюць спісы назваў гарадоў і вёсак. Для тапанімічнага аналізу варта мець найперш буйнамаштабныя гістарычныя і тапаграфічныя карты, якія дазваляць вызначыць паселішча на мясцовасці, прааналізаваць асаблівасці географічнага становішча, убачыць варыянты напісання назвы. Акрамя іх галоўнымі памочнікамі ў тапанімічных росшуках з'яўляюцца перакладныя слоўнікі з бліжэйшых моваў: рускай, украінскай, польскай, літоўскай, латышскай, эстонскай, фінскай, карэльскай, комі, комі-пярмяцкай. Вялікая карысць і ад тлумачальных слоўнікаў: вядомых слоўнікаў Даля, Ожагава, беларуска-рускага слоўніка Байкова-Некрашэвіча, тлумачальнага слоўніка беларускай мовы, этымалагічнага слоўніка Фасмера, слоўніка народных географічных тэрмінаў Мурзаева і іншых. Зараз працэс вывучэння назваў спрашчаецца па прычыне таго, што большасць названых слоўнікаў знаходзіцца ў інтэрнэце і імі можна вольна карыстацца.

Разгледзеўшы кожнае найменне з розных бакоў, правёўшы лінгвістычны, картаграфічны, гістарычны, географічны аналізы слова, можна з даволі вялікай доляй верагоднасці прапанаваць варыянты яго паходжання і сэнсу.

Асаблівасцю назваў вёсак Беларусі з'яўляецца тое, што ў розных раёнах існуе шмат найменняў аднолькавых або блізкіх па сваіх тапанімічных асновах. Нават у ваколіцах Бельска на Беласточчыне ў Польшчы каля 20 % паселішчаў называецца так, як і вёскі Пастаўскага раёна Віцебшчыны. Таму, адштурхоўваючыся ад адной вызначанай тапанімічнай асновы, можна растлумачыць цэлы шэраг блізкіх па паходжанні назваў.

(Працяг на стар. 8)

Калекцыянерам, і не толькі

Зусім нядаўна выдавецкі цэнтр «Марка» выпусціў у абарот паштовы блок «Прызёры Гульніў XXIX Алімпіяды ў Пекіне». Памер блока 103x131 мм, наклад – 10 тысячаў асобнікаў; у блоку 4 маркі, іх памер 28x40 мм. Мастацкае афармленне Аляксея Нікалаеўскага.

Маркі № 835 і № 838 расказваюць пра прызёраў спартоўнага паветраннага байдарка і каноэ, на марцы № 836 выявы спартсменаў па лёгкай атлетыцы (молат), марка № 837 прысвечаная прызёрам па цяжкай атлетыцы.

У дзень выхаду блока на Мінскім паштамце праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень». Мастак спецштэмпеля і канверта А. Нікалаеўскі.

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтру «Марка» РУП «Белпошта»

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Увазе чытачоў прапануецца ўрывац з рукапісу кнігі «Назвы нашых вёсак», якая зараз рыхтуецца да выдання. Гэта – тапанімічны слоўнік паселішчаў Пастаўскага раёна, у якім упершыню зроблена спроба растлумачыць паходжанне і сэнс назваў вёсак нашага краю. Работа гэта вельмі працаёмкая, марудная, бо для таго, каб дабрацца да вытокаў некаторых найменняў, даводзіцца перагледзець добры дзесятак слоўнікаў і даведнікаў. І, бывае, не заўсёды ўдаецца знайсці сапраўдны сэнс слова, бо многія назвы сказіліся за стагоддзі і тысячагоддзі іх існавання ў вуснай мове, а некаторыя тэрміны зараз наогул выйшлі з ужытку. Складанасць нашага раёна заключаецца ў тым, што менавіта тут праходзіць адметная этнічная мяжа паміж славянскімі і балцкімі плямёнамі, а перад імі тут жылі фіна-вугры. Вось гэтыя народы і пакінулі нам у спадчыну сваю мову ў назвах рэк, азёр, вёсак і іншых аб'ектаў.

Зразумела, што не ўсе тлумачэнні могуць быць прынятыя як дакладныя, не ўсе версіі паходжання ўдалося разгледзець, але аўтар спадзяецца, што чытачоў зацікавяць прапанаваныя матэрыялы, і яны выкажуць свае заўвагі і ўдакладненні. Буду ўдзячны ўсім, хто паведаміць цікавыя звесткі, факты, легенды і паданні, звязаныя з гісторыяй вёсак Пастаўшчыны.

А

Абрамаўшчына – вёска за 27 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 8,5 км на паўднёвы ўсход ад Лынтупаў, за 1 км на захад ад возера Саранчаны. Вядомая з пачатку XX стагоддзя ў Камайскай воласці Свянцянскага павета як маёнтак Антановіча. Назва паходзіць ад прозвішча Абрамаў, якое ўтварылася ад уласнага імя Абрам – формы кананічнага праваслаўнага Авраам, Авраамий, каталіцкага польскага Abraham, што азначае «бацька шматлікіх народаў». Фармант «-шчына» сведчыць пра тое, што першапачаткова назва абазначала мясцовасць, а потым перайшла на паселішча. Ад гэтага імя на Пастаўшчыне ўтварыліся прозвішчы Абрамаў, Абраменкоў, Абрамовіч, Аўрамаў, Аўраменка, Аўрамчук.

Агароднікі – вёска за 12 км на поўдзень ад Паставаў каля шашы Вільня–Полацк. Вядомая з 1873 года ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета, уладанне Хлявінскіх. Назва паходзіць ад гістарычнага тэрміна «агароднік» – так называлі сялянаў у ВКЛ, якіх сялілі на невялікіх дзялянках і абавязвалі выконваць пэўныя павіннасці. Паводле «Уставы на валокі» 1557 года агароднікам давалі на 3 маргі (1 морг = 0,71 га) зямлі і ссялялі ў вёсцы па 10–20 двароў паблізу фальваркаў. Гэтая акалічнасць дазваляе выказаць меркаванне аб тым, што вёска ўтварылася ў XVI стагоддзі, бо ў суседняй вёсцы Манькавічы маёнтак вядомы як раз з гэтага часу. Агароднікі – радзіма вядомага беларускага паэта Уладзіміра Дубоўкі.

Адамова – вёска за 21 км на ўсход ад Паставаў, за 7 км на поўдзень ад Варапаева. Вядомая як засценак у Лучайскай воласці Вілейскага павета з 1905 года. Назва паходзіць ад кананічнага хрысціянскага імя Адам, што азначае «вылеплены з чырвонай гліны». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Адамчык, Адамовіч.

Ажарава – вёска за 14 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 1 км на поўнач ад Груздава. Вядомая з 1873 года ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Назва паходзіць з літоўскай мовы, дзе «azi» азначае «за», «favas» – «роў, канава». Такім чынам, вёска ўзнікла ў мясцовасці «за ровам».

Ажарцы – вёска за 13 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў. Вядомая з 1873 года ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Назва ўтвораная ад асновы «жар» у значэнні «гарэлы лес», «лясны пажар». Тэрмін «жар» характэрны для падсечна-агнявога земляробства ў заходняй Беларусі.

Ажуны – вёска за 23 км на ўсход ад Паставаў, за 4 км на поўдзень ад Варапаева. Вядомая з 1873 года ў Лучайскай воласці Вілейскага павета як уладанне Соф'і Мастоўскай. Паходжанне назвы канчаткова не высветленае. Як варыянт можна прапанаваць растлумачыць яе ўтварэнне з балцкіх моваў, дзе літоўскае «aziolas» азначае «дуб».

Ажурыцкі – вёска за 34,5 км на захад ад Паставаў, за 4,5 км на поўдзень ад Лынтупаў каля вытокаў ракі Лынтупка. Назва мае балцкія карані і складаецца з дзвюх частак: у літоўскай мове «azi» азначае «за», а «raistas» – «забалочаны лясок». Такім чынам, назва вёскі ўказвае яе месцазнаходжанне «за забалочаным ляском».

Азёркі – вёска за 4 км на поўнач ад Паставаў каля возера Азёркі. У пачатку XX стагоддзя ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета была засценкам – уладаннем Пшадзвецкіх. Назва паходзіць са славянскіх моваў, хоць падобная аснова сустракаецца і ў суседніх балтаў: літоўскае «ezeras», латышскае «ezers» – «возера». Першапачаткова яна абазначала мясцовасць з групай невялікіх па плошчы азёраў, якія сапраўды маляўніча раскінуліся на поўнач ад Паставаў, а пазней перайшла і на вёску.

(Працяг будзе)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

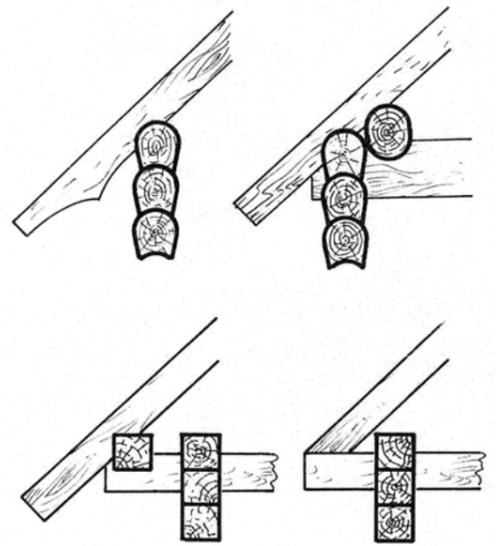
КРАЧКОЎСКІ Юльян Фаміч (25.07.1840, в. Азяты Жабінкаўскага р-на – 25.07.1903) – беларускі этнограф, фалькларыст, археограф. Выкладчык рускай мовы Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, інспектар народных вучылішчаў Тульскай губерні і Віленскай навучальнай акругі, дырэктар Полацкай настаўніцкай семінарыі і Віленскага настаўніцкага інстытута, Туркестанскай настаўніцкай семінарыі. У 1888–1902 гг. старшыня Віленскай археографічнай камісіі. У працы «Нарысы побыту заходнярускага селяніна» (1869) апісаў жыццё дзяцей беларускіх сялянаў, іх гульні і нялёгкую працу, да якой дзеці прывучаюцца з маленства. У зборніку «Побыт заходнярускага селяніна» (1873) апісаў беларускае выселле, даў характарыстыку абрадаў каляндарна-гадавога цыкла. Тут змешчана больш за 200 песень, 90 прыказак, некалькі народных паданняў і казак: ёсць звесткі пра народную медыцыну, стравы і каляндар беларусаў, пра пахавальныя абрады. У 1900–1902 гг. пад яго рэдакцыяй і з яго прадмовамі выйшлі 12-ты і 13-ты тамы Археографічнага зборніка дакументаў.

КРАЯЗНАЎСТВА – усебаковае вучэнне пэўнай тэрыторыі, горада, вёскі ці іншага населенага пункта пераважна мясцовым насельніцтвам. Даследуе прыроду, гаспадарку, побыт, гісторыю, культуру; бывае комплекснае, калі вывучаюцца ўсе з'явы ў іх узаемасувязі, і галіновае – гістарычнае, этнаграфічнае, літаратурнае, геаграфічнае, прыродазнаўчае і інш. Развіваецца краязнаўства, звязанае з аховай помнікаў гісторыі і культуры. Асноўныя метады – збіранне дакументаў, рэчаў матэрыяльнай культуры, узораў карысных выканняў, адшуканне помнікаў і інш. Мае вялікае грамадска-палітычнае, культурна-асветнае і патрыятычна-выхаваўчае значэнне. Функцыі навукова-метадычных цэнтраў краязнаўства выконваюць музеі адпаведных профіляў, у т.л. краязнаўчыя, этнаграфічныя. Апошнія дзесяцігоддзі метадычная работа па краязнаўстве моцна разгарнулася ў бібліятэках краіны, дзе канцэнтруюцца вынікі пошукаў мясцовых краязнаўцаў, метадычная літаратура.

У большасці сучасных краязнаўчых музеяў сабраныя этнаграфічныя калекцыі,

прадстаўленыя ў аднаведных аддзелах экспазіцыі. Супрацоўнікі музеяў і бібліятэк удзельнічаюць у напісанні гісторыі свайго краю, у распрацоўках тэматычных экскурсіяў, у выяўленні і ахове помнікаў прыроды, гісторыі і культуры Беларусі; асабліва ўвага надаецца патрыятычнаму выхаванню моладзі на краязнаўчых матэрыялах.

КРОКВЫ – апорныя элементы каркаснай канструкцыі страхі. Робяцца з тонкіх бярэнаў, заўсёды ставяцца парамі, у вільчыку злучаюцца ўрубкай пры дапамозе тэбля. Пасярэдзіне, а часцей крыху вышэй, пара крокваў злучаецца брусам («поясам»). У адзіную канструкцыю аб'ядноўваюцца латамі, якія прыбіваюцца нагелямі, цвікамі (даўней прывязваліся бярозай, лазой). Існуе некалькі спосабаў урубкі крокваў: у верхні в'янок зруба (ачэп), у верхні в'янок і зацоўвіну, у падоўжны брус, пакладзены на засценныя і ў засценныя выступы папярочных бэлек. Найбольш дасканалая канструкцыя страхі з апорай крокваў непасрэдна на бэлькі пашырылася ў сялянскім будаўніцтве з пач. XX ст. Такі спосаб мацавання іх ніжніх канцоў дазваляе ствараць найпростыя фермы, у якіх уся сіла распору ўспрымаецца бэлькай. У сучасным будаўніцтве робяць страхі на кроквах з індустрыяльных элементаў.

Асноўныя тыпы апорных крокваў